„ЗАСТАВА“ излази редовно: средом, петком, недељом, на целом табаку, а уторником на по табака.

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:
на целу годину . . . . . 14 ф. — н.
на по године . . . . . 7 ф. — н.
на четврт године . . . . . 3 ф. 50 н.
на 1 месец . . . . . 1 ф. 20 н.
За Србију (у сребру).
на годину 35 дин. на пола године 17½ дин.
на четврт године 9 динара.

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по 6 новч. од сваке врсте оваких ситних слова, а за жиг плаћа се по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а предплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ“ у Нови Сад у дунавској улици.
РУКОПИСИ не враћају се натраг.

Поједини бројеви стају 10 новч.

БРОЈ 98. У Новоме Саду у недељу 29. јуна (11. јула) 1880. ГОДИНА XV.

ТЕЛЕГРАМ „ЗАСТАВИ“.

Одеса, 27. јуна. Пуномоћник правог (првог? У.) руског друштва полази сутра Београду, да предложи оснивање народне банке.

ОМЛАДИНА СРПСКА.

У прошлом броју овога листа саобштили смо „нацрт устава уједињене омладине српске“, а сад ћемо да рекнемо коју о њему.

Нацрт, као што се види заснива под именом „уједињене омладине српске“ добровољну организацију Србаља, дакле тако рећи свега народа српског у Аустро-Угарској и то за „унапређење материјални и просветни интереса“ народа, са искључењем политичног делања. То се види и из тога, што у §. 4. каже: да „чланом уједињене омладине српске може бити сваки аустро-угарски Србин и Српкиња, и што се жели и оснивање месни дружина, које би са средишњим одбором спојена у свези.

По томе би се одржао основ, базис постојавше уједињене омладине, с ограничењем на Аустроугарску, али с тим проширењем, што би с једне страве и Српкињама био отворен приступ, с друге стране што би се и подручне дружине завеле.

Ми се с том основом омладинског организма не можемо сложити. Писац још пре, поводом оснивања пређашње уједињене омладине, није био за то: да омладинска заједница буде приступна свима Србима, као ни за то, да она има формални средишни склоп друштвени, него да академијска омладина образује посебна друштва у местима, где се учи, а преко године у феријама да се сад у једном, сад у другом већем месту српском искупи и састане у облику збора, да се не само међусобно лично упозна, него и своје мисли о својим и народним просветном, па нека би било и материјалним интересима и потребама измене, и ове ватром свестране расправе прекаљене у виду одлука, или подобни закључака као зраке свести и светлости у околни и остали народ баци.

У томе мишљењу само нас је утврдити могло прошло искуство.

Нема разлога, Србе без разлике доба и година уврстити у заједницу, којој је назив „омладина“. Појмови се мењају и укрштају, кад се „омладинству“ шири обим даде, као да је сав народ српски као такав млад, па да се и старији и најстарији бројати могу у „омладину“, у друштво, које у ствари заснива млади свет. Ту би, што се старији тиче, могла реч бити само као о подпомагачима омладинске заједнице и њени цели.

Српски омладински друштва било је још пре 1848. год. најпре у Пожуну, па после у Пешти, и други у Угарској. Цел јим је била: крепити се у туђини у свести своје народности, вечбати се у језику и слогу српском, међусобно се о авештевати о српској и славенској књижевности, и подобно. Г. 1847. ступило је пештанско и пожунско друштво у свезу за издавање годишњег часописа, чега је први плод био: „Славјанка“. Година 1848. прекиде све. На сванутку уставности основаше се опет академијска омладинска друштва у Бечу и Пешти, и из њиног договора пониче год. 1866. у Новом Саду „уједињена омладина српска“. Историја је тога друштва позната. До год. 1871, кад је у Вршцу од владе разрешено, или се управо разрешити дало, скупљало се сваке године, то овде, то онде. Расправе, место да су се врзле око какви тема сувремени, научни, или у обште просветни, и културни питања, текле су понајвише око „устава“ друштва, и његови §§-а Изродиле се странке, које не само да су се преливале у политичне боје, него су у последње време скупштине биле тако рећи арена за борбу неки странака у обште, а нарочито „социјалистичне“ странке, која је јуришила да отме ма. Бадава је из „клетога Ваца“ омладинској скупштини у Вршцу поручивао: нека пристане на оделење омладине на двоје с ове и с оне стране Саве. Коцка паде, и омладина би разрешена, да се не — разреши.

Нема сумње, да је бивша омладина млого допринела томе, да се народна свест пробуди, рашири и окрепи. Но већи део те заслуге њене пада на њен да тако рекнемо дружевни, него друштвени рад.

На скунштинама су истина просевале искре мисли, муње тежња, и ту се стварао дух, правац; али се прави рад тек појављивао у раду појединаца, или тек од случаја на случај организовани дружина.

Ми држимо, да се онај рад, који народ жели и очекује од омладине српске, може постићи и другом, него предложеном, а при томе политично незазорном организацијом.

Што се од омладине очекује, није толико рад у правом смислу речи, колико међусобна спрема за рад, кад млади Срби из школа ступе у практичан јаван живот,

Нека је свуда, где год може бити, академијски омладински друшта, где ће се млади Срби преко године поред своји стручни наука и у стварима народне просвете, и у обште сваковрсне културе вечбати, па и у самим својим стручним наукама међусобном разменом мисли усавршавати. Така друштва могу се безазорно сваке године у другом и другом месту искупити, где би и поједина друштва преко своји органа или повереника могла на знање и оцену поднашати извештаје о свом годишњем раду. Ту би се могло и о годишњем часопису омладинском саветовати, који би или извесно посебно академијско друштво, или одбор од збора ad hoc изаслан уређивао и издавао.

Толико би за сад довољно било за спрему саме омладине, за буђење и неговање културне свести у народу.

На таким зборовима могла би се и о томе реч водити: какви би „јавни удруживања“ овде и онде у народу требало за издавање и растуривање по народ корисни књига и часописа, а задатак би поједини места био, тако удруживање основати, при чему би поједини чланови омладине као Срби, сваки у своме месту или кругу суделовати могли без „званичне“ свезе ти дружина са омладинским одбором.

За подржавање јавни предавања из ма које струке могу се посебне дружине и поједини људи, ако су доколни и вољни постарати, и без „центра.“ То важи и за „приређивање беседа и села“.

Све кад би се успело у том: да и они Срби, који су из школе у практични живот прешли, ступе у „омладинско коло“, сумњамо, да би се н. пр. у Н. Саду нашло толико Србаља, који би терет са предложеним делокругом скопчан на се примити и одржати могли, и то терет више са „формама“, него са стварном радњом скопчан. Без тога се не би ни толико одборника могло наћи. Ако се каква трајна (не само годишња зборна) концентрација допусти, то би се функција њена згодније могла пренети на једно од посдојећи академијски друштва, или на изменце и по зборном избору.

О проширењу „омладинске заједнице“ на све Србе, без разлике година, па и пола, све да не буде политични препрека, тешко да ће моћи речи бити.

И Српкиње могу и требају да се за народне, њином полу прикладне цели, удружавају или бар прибирају, и академијска друштва могу у свом органу, и на својим укупним зборовима у том упутство давати; за то пак не само да нужно, него ни складно није, основати друшто „Срба и Српкиња“. Могу се за извесне и одређене ствари установити задруге Срба и Српкиња, или женске задруге уз припомоћ Србаља; али основати обшту задругу Срба и Српкиња нема ни потребе ни разлога.

Жао нам је, да млада браћа наша нису свој нацрт и старијем кругу, нарочито кад су већ смишљали у своје коло узети га, саобштили, да најпре и њин глас саслушају.

Ми имамо многог садашњег и — горког искуства, горког не само с поља, него и изнутра, међу нама самима, с кога не може препоручити онакав предлог, као што га је „сазивачки одбор“ јавности и њеном суду предао.

Међутим самом појаву по себи радујемо се, и свесрдно га поздрављамо, јер је већ и омладина — узданица народа — задремала била. Појав ће по свестраном договору наћи свој прикладан облик. Омладина нека врши своје у свом кругу, и — делокругу. Старији, који у омладини виде оличену младост своју, подпомагаће, и где узтреба, и узмогне, пружа ће омладини не само моралну, него и материјалну помоћ. Али сваком кругу — свој делокруг!

—т—ћ.

Политички преглед.

Осврћући се на прошло заседање хрватског сабора, „Обзор“ говори о значају његовом, те вели, да ни обновљено финансијско поравнање с Угарском, ни питање мађарског језика, — два главна предмета, којима се сабор бавио, не дају толике важности саборским седницама, „колико околност она, што се је у крилу саме већине сабора нашло неколико одличних мужева, којим није више могла подносити савест попустљивости у чувању права краљевине Хрватске, утврђена нагодбом склопљеном с краљевином Угарском, те којим су на покон додијале непрекидне повреде међународнога уговора од стране Мађара. што га склопише с краљевином Хрватском“. Вели, да уведење течаја за мађарски језик код загребачке финансијске управе није повод тако званом „расколу у народној странци, него је то кап, која је препунила горку чашу повреда Троједници законом зајамчених права, чашу, која се још од 1869. год. пуни. „Обзор“ побија даље оне гласове, што веле, да се „раскол у народној странци навлаш и прорачуном извео и да су га извели они живљи народне странке, који се овом приликом сдружише с умеренији живљи саборске опозиције, а то да учинише од особне противштине против бану грофу Пејачевићу, желећи му клипове под ноге бацити и пречити га у благотворном раду на столици банској, а бивши бан Мажуранић, да је на челу тој новој странци.... Бан Мажуранић био је, што је већина саборска из њега учинила; греси његови падају на већину равном мером, као и на њега. Она га је успавала, како ће и грофа Пејачевића успавати, ако се не буде знао отети уштрцавању с морфијем индиферентизма за част, права и корист ове земље, како му је паменила већина саборска. Овде разумевамо већину од 14. (26.) јуна 1880.... Но бивши бан Мажуранић, мимогред буди речено, има једну заслугу, на коју нема већина саборска никакова права, а та је: да је у одлучном часу жртвовао свој положај за битну тачку програма народне странке, — целокупност земље, нарочито за спојидбу крајине. — У том га већина саборска није подупирала до краја, као што неподупира грофа Пејачевића у питању језика....“

Сад је већ извесно, да ће се Порта одупрети закључку берлинске конференције у погледу Грчке, не ће истина отворено стати и дати отпор Јевропи, али Арнаути и по арнаутски преобучени турски војници чиниће, што она заповеди. У след тога на дневном је реду питање, шта ће силе сад радити. О садашњој ситуацији, створеној у след конференцијских одлука, пишу из Петрограда добро обавештеној „Пол. Кор.“ ово: „Расправе берлинске конференције нису ништа сметале, те су кабинети и покрај њих размењивали мисли. Силе су морале узети у обзир и ту могућност, да Порта можда не ће онако у целини усвојити закључке берлинске, као што се желело у њеном самом и у интересу мирна и уредна извршења ствари, што је на дневном реду. У току те размене мисли морало је бити речи и о средствима и путевима, којим би се евентуално остварила јевропска пресуда. При том су поверљиво предложена два пројекта: један, да се једној од берлинских сила потписница евентуално даде мандат за посредовање на мору. Ваља приметити, да је ван дискусије остављена мисао, да се изврши окупација сухоземном војском. При том предлогу имали су на уму нарочито једну силу, која се са свог положаја, осим Немачке, најмање активном могла сматрати. По што је пак тај пројекат у след неких приговора напуштен био, јер се истакла мисао, да авторитет једне једине силе не би био поспешан посредовању, то се породи и истакне мисао о евентуалној заједничкој демонстрацији свију сила с флотом. По што неке силе нису биле вољне, да одмах узму децисиван положај у том питању, то се ни та мисао није одмакла далеко од почетка. Што се пак Русије посебно тиче, она није ни мало жељна, да се на пред истакне у каквој акцији, а још мање тражи, да буде мач Јевропе. Петроградски кабинет није ни једном другом предложио или се понудио, да пошље руску војску, да окупира Грчкој досуђене области.“

Жица нам је већ за прошли број јавила за нову одлуку француске коморе у погледу закона о амнестији. Познато је, какву је одлуку сенат донео о амнестији. Та одлука дошла је у заступничкој комори 25. јуна на претрес. Дебата није била дуга ни знаменита. Касањак доказиваше, да је министарство у сенату поражено, те опет захтеваше, да оно одступи. Рибо од левог центра искаше, да влада изрече свој назор о амнестијском нацрту. Фресине рече, да је влада босеријанов амандман одбила, јер би исти стварао тешкоће у погледу извршења. Сенат га је и пак примио, само не би ли осујетио извесне умишљаје. Констатује, да је закон на тај начин опет пред комору изнет и да оставља отворен пут поравнању. Бонапартовски заступници изјавише, да ће гласати за нацрт одбора. По том је комора усвојила предлог одбора по лабишеву амандману, који гласи, да се свима комунистима, које влада помилује, даде амнестија, с ограничењем, да они, који су пре комунског устанка осуђени били због простих злочина, губе политичка права. Надају се, да ће и сенат усвојити тај предлог.

Аустрија у Босни и Херцеговини.

Под отим насловом доноси младочешки „Парламентер,“ који у Бечу на место прашке „Епохе“ излази, два чланка у 5. и 6. броју свом, у којима се пита, за што је Аустрија Босну и Херцеговину окуповала, и даје одговор на питање, је ли она и своју цељ постигла или да ли су употребљена средства прилагођена тој цељи. Налазећи, да је вредно, да наш свет што више сазна разлагање младочешког органа, доносимо први „парламентеров“ чланак без увода му, а други ћемо донети у целини. На прво горње питање одговара писац овако:

Чежња, да се Далмацији набави залеђе (Hinterland), старија је од устријског дуализма, и она је нарочито по највишим војничким круговима одлучних присталаца налазила, кад је Аустрија из Италије потиснута била. С отом жељом морао је гр. Андраши рачунати, а што ју је онако одвећ невешто у току потоњих балканских заплета остварио, томе је пре свега мађарски шовинизам крив, под којим је Андраши за све време свог службовања деловао и који се и данас у сваку акцију плете, ма да барон Хајмерле на Балском тргу управља. Бити ноћни стражар Јевропе или чак Порте, то тек никад није било у програму аустријске династије, и што се тиче аустријских народа, они су ту улогу са свим одлучно одбили. Династији се могло одговорити само новом тековином, а народима је ваљало набавити гарантије за здрав развитак њихове икономске снаге према истоку. Саме посадниће за нашу војску нисмо тражили, никазнене насеобине за њу, и што је тешња свеза међу народном војском и народима, то теже падају недоскудице, од којих аустријске чете с оне стране Саве пате, а којима никад нису биле изложене у домаћим посадницама. Па и пак не можемо у окупацији да назремо каку другу, осим чисто војничку епископу, као да је само војска жељна била, да потражи оне „лепе крајеве“ на Босни и Неретви.

Одвојимо сад државу од династије, народа и војске, уобразимо си, да има апстрактна државна интереса, важнијег од интереса свију поменутих чињеница, па дај да потражимо, у чему је он и како је окупацијом био сачуван.

Кад се спремало на војничку акцију с оне стране Саве, терао се читав шеретлук с разлозима, што су говорили за окупацију, па што се династији, народима и војсци није смело приденути, то се препоручивало под фирмом „државних интереса.“ У првом реду тих чудовишта од државних интереса била је фраза о „ударању клина“ у словенско месо, чиме су хтели да свим словеножderским круговима окупацију ослade. Беше то најнедипломатскији чин, што се могао учинити, при уласку у словенске земље прогласити се противницима Словенства, али гроф Андраши мислио је, да ће са Словенима датом заушницом пожњети одобравање својих, и тако стојимо на Босни у улози онога, који удара клин, а како енглески државници ободравају словенске аспирације и Балканско полуострво балканским народима присвајају, одмах нам у одговор дојекује заносно весеље с Мораве, Дрине, Лима и Бојане. Ми смо се тамо приказли као противници словенски, Енглеска се одмах ухватила за болесно место наше политике, те нас чврсто одржава у тој улози, како би Ау-

стрији извукла подлогу испод ногу, као што Русија у већој тишини, али с истим успехом с друге стране чини. „Клин“ удара на врло јаке чворове, па што се хтело да расцепи, то се почиње састављати под паролом: „Балкански полуоток балканским народима.“ Опасна је то парола баш по оне, који нису крили своју намеру, да Словенство расцепе, али тим је, жали боже, посведочено да је начин, којим је гроф Андраши мислио да државни интерес на Балканском полуотоку мора очувати, као год и начин, како га је дефинисао, правце противан аустријским словенским интересима, тако да место морално да освајамо и као ослободиоци хришћана покажемо се, нас тамо за не зване госте сматрају; да наш правни наслов, који су пре три године не сам народи с оне стране Саве (?! — У.), него читава Јевропа јасним и непобитним сматрали, данас пи нашим рођеним органима није доста, да земљу као што треба уреде, коју нам је војска освојила, и да Аустрија своју досадашњу и само на фисичкој снази основану окупацијону политику што пре напустити мора, ако хоће да добије уплива на Балканском полуотоку. Тај исти крив положај, у који је Аустрија са мелеза окупације доспела, заузимају њени државници и у администрацији.

На крају чланка писац вели, да ће „морална освојења“, што их је Аустрија у Босни-Херцеговини учинила, као год и администрацијом задобивене материјалне интересе скупити у једно, да у другом чланку одговори на питање, је ли бар администрацијом постигнуто, до чега се кривом окупацијом није могло доћи.

Две-три речи пред скуп.

Треба хтети, треба смети,
Па да видиш куд се лети.
З. Ј. Ј.

Јаван живот једног народа са свима својим лепим и ружним странама, добрим и лошим назорима огледа се у његовој интелигенцији, која је управо највише прилике имала, да себе у корист свога народа изобрази. Она се упознаје с резултатима свију наука, па их гледа да примене и одомаћи у свом народу она проучава туђе установе и обичаје, па према томе доноси пресуду о својим рођеним установама радећи неустрашимо за народни напредак и бољак, или се одаје госпоцком вераду и лаком животу.

Интелигенција је огледало садањости јавног живота у једном народу.

Но свет, друштво, наука, не остају на једном месту, већ се све даље и даље развијају. Искуство учи и научи људе. Свако идуће колено зна више и уме боље од предидућег. Млађи нараштај се користи науком старијег, сазнаје нове назоре, нове проналаске.

Он се тек спрема да ступи у живот, да замене старију умореву снагу млађом одморепом, да заузме њихов положај у друштву. Њена је будућност. Омладина је огледало будућности јавнога живота, само то огледало мора бити чисто као кристал, не помућено, несме ни за часак посукпути, јер се тада неда видети чиста слика народне будућности — она постаје помућена, магловита.

И омладински скуп о преображењу показао би у неколико нашу омладину у правој боји онакову, каква је заиста. Наш би народ видео, чему се има надати од свог млађег нараштаја, а чему не. Позив на скуп изишао је већ одавно. Сваки мислећи члан наше омладине, коме је озбиљно до напретка стало, имао је и има још времена ра размишља о томе, како и на који би се начин најбоље дали унапредити материјални и просветни интереси нашег народа? Како и на ком основу да се уједини српска омладина и шта да јој буде најпреча циљ?

Мислећи о томе неће и не може доћи свако до подпуно истог уверења, до једнаки назора и начела о тој ствари — па и не треба да дође. За сваку је омладину далеко лепши доказ, да одиста самостално мисли и размишља, кад се у њој појављују разни назори и мнења, него радња по једном калупу, примање сваког предлога онако механички, без сопственог предходног размишљања и мозгања. Ако баш и дође до жестоки дебата и препирака услед судара разни мнења, не треба се тога плашити, нека буде, добро нам дошло. То ће бар бити знак интересовања за ствар, знак борбе, а ко више енергије треба да развије, него баш млади људи, код који је живот у то доба најбујнији. Но можда ће когод запитати, где је при таким околностима уједињена омладина, кад су разни назори и мнења? Томе велимо, да се ми ни не уједињујемо, да сви апсолутно по једном типару мислимо и творимо, већ се уједињујемо пре свега у циљи материјалног и просветног развића нашег народа (у начину и у средствима можемо се разилазити), а друго за то, да постигнемо оно удруженим силама, што сваки сам за себе не може учинити. Ми се не уједињујемо да будемо механизам, мамелуци, већ жив организам, самостални људи са самосталним убеђењем, да један другог обавештавамо и подстрекавамо на рад.

Је ли нам нуждан тај скуп?

Кад се у једном народу налазе установе, које му пречe развитак, кад у њему има предрасуда и заблуде, које га при сваком кораку у напред баце за два корака у назад, па још кад му и друге разне прилике и неприлике о глави раде — онда је у првом реду света дужност његове омладине, да томе одважно на пут стане, да се братски посаветује и поразговори. Нека сваки члан наше омладине загледи у приватан и јаван живот нашега народа, нека пажљиво и критички промотри разне установе у њему, нека се за часак заустави на јадном његовом положају и стању, па не верујем да би могао рећи: моје место није на том скупу, нама није нуждан поштен збор и честит разговор. Ко би у таким приликама то изустио, томе би још последњи поштен глас његове савести, што се јавног рада и живота тиче, довикнуо: ти не љубиш више свој народ, ти му ниси више искрен пријатељ. Па све да и нису таке не повољне околности, које нас живо опомињу, да је дванајсти час куцнуо, да треба радити, све да су те околности најповољније и најбоље, ипак не може бити узајаман и договоран, даклем организован рад у поштеној цељи излишан по један народ, шта више, то је conditio sine qua non народне среће и благостања. Човек је упућен на свог ближњег, на друштво. Што се више осећамо као део оне целине, чија је срећа и несрећа уједно и наша, чији нам напредак исто тако на срцу лежи, као и наш рођени, то смо све даље од варварства а ближе образованости и култури.

Солидарност је цивилизација, сепаратисање је варварство. — Наћи ће се по свој прилици доста њи, а особито између наши старији, који ће нам изићи са оним још и од њих старијим „разлозима“ на среду, да се манемо сваког ђаволства па и скупа, да то није за нас, већ да гледамо боље сваки своју књигу, да не можемо ми својим раменима исправити свет и прочаја. Колко смо пути морали такова умовања слушати, од они исти наши старији, који су нам кад и кад рекли, да треба љубити свој народ.

Шта да одговоримо на така „разглаголствија“?

Шта значи љубити свој народ? Значи, не говорити већ радити за његов бољак, а ако је нужно и страдати за њ. Ми не смемо љубити свој народ, као какав палицкани господичић своју несуђену драгу.

Ми ћемо да љубимо свој народ, не лажним удварањем и ласкањем, већ просто, искрено, као што какав простодушан сељак своју вереницу љуби мушки отворено, да га сав све знаде, не говорећи јој сваки дан о љубави и о бледом месецу, али за то у тешким данима својим грудима је чувајући од сваког дрског насрт ја.

Ето такову љубав према свом народу треба да гаји омладина српска. Ми смо истина још ђаци, ми имамо као такови да своју задаћу вршимо и довршимо, али ми смо осим тога и синови свога народа, његова узданица, будућност његова. Ми треба доцније да испунимо оне паде, које наш народ у нас полаже, а како ћемо то друкчије постићи, ако се за то већ у млађим годинама не будемо приправљали. Ко је у млађаном добу, кад се човек најлакше за лепо и племенито одушеви, нехатан и немаран према јавним стварима, које засецају у народни живот, од тога ће народ мало користи имати и кад старији буде.

Сад док смо млади, док смо, што но веле, дорасли „а до коња и до бојна копља,“ сад баш треба да се пробуди а узајамним разговором потврди и учврсти оно свето ничим не окаљано одушевлење и воља за јаван рад, јер иначе „бојно ће нам копље зарђати.“ Кад синови брацки нам словенски народа, кад хрватски ђаци у Хрватској а мало-руски у Галицији могу да држе своје састанке, срамота би била, кад српски ђаци то не би могли учинити, када им не би био светао образ на дивану, када би се постидели међу браћом својом. За то похитајмо што многобројније о преображењу на омладински скуп у Н. Сад. Дођи омладино са поштеном намером ма и разним уверењем, заступај, проговори поштено и искрено, као што ти доликује; не увијај и не извијај никоме за љубав!

Више важа мудра глава и твој поштен глас,
Нег' на теби златна пуца и свилени пас!

До виђења на брацком збору и српском договору!

У Бечу. **Ст.**

Из листова.

„Обзор“ у низу својих чланака: „За што и на што промена?“ пише ово:

„Препород хрватског народа иза год. 1835. није догађај осамљен. Тај препород стоји у најтешњем савезу с пробуђеном свести словенских племена од првих десетина нашега столећа. Идеја узајамности словенске, гојена најпре од неколицине мужева у књизи, очитова се поступице у свима одношајима народног живота. Овој идеји имаду омања племена захвалити своју снагу у одпору, своје наде у борби. Колико и јесу различита словенска племена одељена повешћу, културом, вером, државним уредбама: идеја узајамности изједначује све обаштињене опреке, те чини, да положај једнога племена није другом индиферентан.

Како је идеја узајамности словенске у животу народном постала пути, доживисмо јасних примера у најновијој прошлости. Устанак у Херцеговини и Босни, подигнути против најнечовечнијем робству, одјекну једнако у Задру, Загребу, Љубљани, Прагу као и на Цетињу, Београду, Москви и Петрограду, те изазва у помоћ сваколика самостална племена словенска. Па не само у крвавој него и у уставној борби подпомажу се словенска племена, зашто имадемо пример у данашњој Аустрији, у којој се Чеси, Пољаци и Словенци сложно боре за равноправност народну и државну против немачких хегемона.

С тога вара се сваки, који мисли, да нема или да неможе бити заједнице између словенских племена, која живу на различитом државном земљишту. Свака стечевина Чеха, Пољака и Словенаца у државном и народном животу уједно је правом стечевином за нас Хрвате и обратно. Самосталне државе на балканском полуотоку учвршћују такођер положај Словена у нашој монархији; и обратно, чим већи си уплив исходи Словенство у овој монархији, тим се чврће јамство за свој опстанак и развој стећи јужно Словенство балканског полуотока.

Такова узајамност међу словенским племенима јесте фактум, с којим ваља рачунати свим мудрим државницима; а такови с њом јурве рачунају. Извраћати ту узајамност, бунцати о неком панславизму или панрусизму — може бити и смешно и у случају неком кажњиво.

Свесни Хрвати неће се никада и немогу се никада одрећи симпатије напрама осталим словенским племенима, не могу се одрећи душевне с њима солидарности, не могу им никад ускратити моралне подпоре, јер се немогу и несмеду већ у свом интересу поставити на осамљач (Isolirschemel) у словенском свету.

Ово вреди особито у просуђивању наших одношаја напрама двема најсроднијим племенима: напрама Србима и Словенцима. Пити стољетна прошлост ових трију племена, која је управо особине њихове развити и заоштрити настојала, небијаше подобна изтрти им заједничке сродности белеге, које су остале још увек тако силне, да се једва назначити може, где престаје једно а почиње друго племе. С тога обзиром на ово заједништво сродности и интереса наша је тврда вера, да ће се размирице, које се кадшто међу Хрвати и Срби појављују и у криво схваћаном интересу лакоумно истичу, поравнати и да ће тим братскији одношај међу њима наступити.

Правога сукоба интереса између Хрвата и Срба по нашем дубоком уверењу не може бити. Борба и трвење за хегемонијом нема смисла, где имаду једни и други и оба скупно радити, да си тек народно биће сачувају и развију. Уједињена троједна краљевина у интересу је Срба као што је у интересу Хрвата сложна и јака Србија и Црна Гора. На том здравом и проширеном заједничком земљишту тек је могућа чила народна култура.

Ми ћемо дакле у нашем листу споразумак међу хрватским народом гојити као зеницу ока; па ако би се какав несклад између њих буд каковим поводом породио, сматраћемо га као неспоразумак у обитељи између два брата, који се имаде у самој обитељи братинском љубављу поравнати, одбијајући свако страно посредовање трећега. Ако се „Обзор“ пре гдешто заборавио био тога поступка, буди заборављено; као што очекујемо то исто и од српских листова. Буди и у том промена на боље.“

„Новоје Времја“ завршује уводни чланак од 24. јуна овако: „У целој западној Европи показује непријатељске осећаје спрам јужни Славена једина Аустро-Угарска, која је сама — полуславенска држава. То је скоро невероватно, али је дејствителност. Искључиви протекторат Аустрије над балканским полуотоком није друго што, него шимера, која је поникла у умовима аустријски државника, који гледе на јужне Славена као на своје природне непријатеље, и по томе држе, да јој треба учинити нешкодљивима за Аустрију, но место тога само раздражују суседне народе.“

Из говора дра Маканца.

У Загребу је био састанак изборника II. котара поводом тим, што заступник тога котара др. Андријевић није гласао за познати Мразовићев предлог о мађарском језику. На састанку је донета резолуција, којом се Андријевићу неповерење изјављује. Том приликом држао је др. Маканец говор који је од присутних често усклицима прекидан и одобраван бивао. Из тога говора вадимо за наше читаоце ова места:

. . . „Наш политички живот био је доспео тамо, да су у нас до јуче узпоред, дашто у разном правцу, господовали две, диаметрално противне, екстремне струје, од којих свака другу ипак знаменито подупираше у настојању, да се по што по то запречи консолидација треће струје, по којој би наш политички живот постао здравом органичном целином.

Крајни захтеви уз тежњу за пуним господством с једне стране, а крајно, или боље безкрајно попуштање уз тежњу уздржати господство шпана над слугом, с друге стране, то су биле наглашене две струје, од којих се једна, нешалим се, називала народном странком, а друга назива странком права.

Наш политички живот наличио с тога господарственом животу народа или државе, у којој уз разкошно богатство, постоји само пуно убожтво, или социјалном животу народа, којему мањка т. з. средњи сталеж, грађанство у ужем смислу речи.

Нема сумње, да је то одношај ненараван, штетан и погубан за народ, нема сумње, да је сваки активни политик, варочито саборски члан, који је сукрив том одношају, сукрив несрећи и назадку народа.

Прелазећ на точније означење ових струја, нећу се упуштати у потанкости, које су нам и онако познате, те би нас само огорчити могле, већ ћу се само дотакнути главних точака.“. . . .

. . . „Од часа, којим је г. др. Андријевић наступио мандат овога котара, па до данас, бележимо многе и тешке, нове и најновије повреде саме нагодбе.

Странка, којој др. Андријевић припада, па с њом и он сам, допуштао је, без довољнога одпора, да се од пода, на који је ступио, извуче и одмакне даска за даском, те су многа права, многи важни интереси нашега народа, висили, као што се вели, у зраку, или су кроз пробушену нагодбу пали у подрум краљевине Угарске.

Већина хрватскога сабора, повлађивала и подупирала је многе тих повреда, што изрично, што муком, што активно, што пасивно, те г. др. Андријевић није се никад јавио, до се тој убитачној струји, у име изборнога котара главнога града опре, да ју у име тога котара, макар само одсуди. Насупрот он је без вета и просвједа у најновије време слушао, те рећи ћу, недокучиве и врло жалосне изјаве г. дра Деренчина и г. Мишкатовића, који као да се међусобно натицаху у настојању, који да ће теже и осетљивије компромитирати народ, којега заступају, заступство његово и владу му.

Би ли се бан Раух икад усудио био узтврдити, да финанцијални чиновник с тога учити мора мађарски, да проучи заједничке законе и мотиве истих у мађарском језику, кад и сама нагодба установљује, да се хрватски текст заједничких закона имаде сматрати аутентичним?

Би ли се икад, ма који његових приврженика усудио био у хрватском сабору неком посрдњом изтицати на адресу самога владара, маловажност Хрватске према Аустрији и краљевини Угарској?

Да ли је др. Андријевић као свестан родољуб, као заступник главнога града такове и сличне изјаве без просвједа прећутати, те их гласом својим донекле санкционирати смео?

Ја, барем, то његово ћутање у таковој згоди, ја тога његовог пасивнога активитета према таковим изјавама недокучујем.

Ни ја нежелим вечита раздора с краљев. Угарском, ни ја нежелим обнове 1848. ни њезиних посљедица, ја признајем пак, да би се Хрватска ваљаним савезом с Угарском окористити могла, но по такову савезу неби једно те исто политичко својство бити могло за Мађара крепосна љубав домовине, а за Хрвата опако издајство државе, по такову савезу неби се у Угарској напредак Хрватске смео уписати у грех, а назадак јој у заслугу угарским државником.

Ко је крив том, да се запречује или онемогућује такав савез с Угарском.

Ја, који искрено и високо цепим несумљиве патриотичке крепости Мађара, који дневно опажам, како мушки, како ватрено и истрајно Мађар стоји на бранику својих стечевина, како будно и љубоморно бдије над правом и угледом своје домовине, немогу помислити, немогу веровати, да народ такових крепости штовањем и почитањем сусретати може противника или савезника, коме оскудева свака ова крепост.

Ја немогу веровати, да неби мађарски народ и у противнику, а некмоли у савезнику поштовати морао једнаке крепости, а свакако неби их на дуго омаловажити и презирати смео пред лицем културних народа, те мислим, да је крајно напуштање свију они крепости са стране досадањих већина хрватскога сабора највише, можда једино, томе криво, што су нам одношаји напрама Угарској тако нездрави и неповољни, тако напети и заоштрени, те би родољуби тамо и овде дан и ноћ о том размишљати морали, како да се запречи логика старе оне: „с истих узрока настају исте посљедице.“

Ја се добро сећам времена, кад је усклик „élyen a barátom Magyar“ одјекивао Загребом, кад је младеж против воље тадање власти, гроб жртава год. 1848., накитила угарским уз наше тробојнице, драге воље и спонтано, у знак помирбе с Мађари за вољу обострано жељене слободе.

Покушајте данас исто, па да видите, какав би био плод такову покушају.

Ко је крив тој промени у размерно кратко време?

Они, који су, добивши власт у руке, морално силили браћу и пријатеље, да на бели лист Деаков напишу окрњење целокупности те подређеност и одвисност властите домовине, затим они, који су, подлегавши том присиљу и уздајући се у сладке речи, заборавили, да „verba volant scripta manent“, напослетку и по највише они, који су и тада хинили Мађарима братство и народно задовољство, кад су из Пеште за свој народ уместо спомена братске љубави попели небратске поруге, да нереченем небратских батина.“ . . .

. . . . Пре но што ћу се изјавити о питању, да ли је имао др. Андријевић у самом сабору излаза из ове струје, те да ли је предлог г. Мразовића био згодан мост, морам се пре обазрети на другу противну екстремну струју, на странку права, како се сама крсти. Да ли је у тој струји било изласка за дра Андријевића?

И ову струју обележи ћу само у кратким битним цртама.

Стканку права обележује изражена мржња против Аустрије уз тежњу, да се, уз, — мимо — или на развалинама Аустрије опет саградити порушени храм суверене слободе краљевине Хрватске у коју се уврштује сваки крај, до којега је, за време нај-

сјајнијега јој цвата, сизало жезло домаћих јој краљева.

Ова струја, струја великохрватска, наличи гледе мржње и циља, као јаје јајету струји великопољској, а да сличност буде што вернија, перхоресцира она у границама жељене Велике Хрватске већ a priori сваку нехрватску племенску народност од неког времена наступила је у том погледу неку хвале-вредну промену на боље — као што великопољска струја у границама жељене Велике Пољске перхоресцира паче и племенску народност руску, од које се за чудо плаши и г. Васо Котур, као да су нам руски козаци већ за вратом.

Великопољска струја има своју емиграцију, која неоклева признати, да јој је тежња превратна напрема данашњем државном устројству, она мрзи Русију, те верује и исповеда гласно, да јој се барјак победнице Великопољске засадити може само на развалинама побеђене Русије; ова струја имаде напокон повест пољских преврата још и данас дубоко записану у груди скоро свакога Руса и Пољака.

Једнака хрватска струја, нема своје емиграције, бар не иоле важне; буд по особама самих, буд по њиховом упливу или снази. Ова струја мрзећи Аустрију не мање него прва Русију, оклева ипак признати, да јој је тежња и политика превратна, тобож с тога не, јер у повести налази свој легитимитет, макар мније и гласно исповеда, да јој се тежња испунити може само на развалинама Аустрије, те макар знаде, да се она без оружаног присиља у такову развалину претворити неда.

Ова струја имаде у место традиције хрватских преврата против Аустрије, традицију дуготрајног крвопролића хрватског народа за Аустрију и уз Аустрију, а уз то логику злосретне раковичке катастрофе. К томе придолази чудноват појав да великохрватска струја упућује једнаку великопољску о неизводљивости њезине тежње и о непоузданости умишљених јој савезника, те јој с тога саветује помирбу с Русијом под сваку цену, паче уз цену претопљења пољскога у руски народ.“ . . .

. . . . Ко верује, или само устврдити сме, да Хрватска без крваве борбе постићи може тежњу ове странке, ко се усуђује тврдити, да хрватски народ озбиљно може наступити политику превратну уз све њезине конзеквенције, а да свој опстанак не изложи озбиљној, предвидивој и вероватној погибељи; ко напокон верује, да малена Хрватска до ускрснућа Велике Хрватске може бити без родољубља тежака, тај нека смело ступи пред народ изјавом: ко није са мном, тај је против домовине, тај је злотвор и издајица.

Но који присташа ове странке сме тако што тврдити свесно и након савесног размишљања о уветима Хрватске за таку политику?

Зар да запалимо властити кров над главом, да нам одлане чуству мржње на искључиви наш трошак и на предвидиву нашу пропаст.

Или зар да се играмо „превратне политике“ у сабору и новинарству, за да тим противницима нашим пружимо привидно оправдање за узапћење и нарушавање наших права?

Између пристајања уз начела ове странке и између издајништва ове домовине et tertium datur: родољубиво уверење, родољубив опрез у саветовању народа.

Пука мржња није, као никоја страст, добар извор за политику народа, бољи је темељ чиста љубав домовине, која кадшто захтева, да се свлада ил бар уздржи и оправдана мржња, како то видимо већ кроз године у Француској, како ова струја саветује једнакој пољској, како то видесмо г. 1876. у Угарској.

Ја допуштам, да је ова мржња многим неправдама Аустрије изгоњена била, ја признајем, да је тежња Хрватској, повратити повестни јој сјај и углед, по мотиву и тенденцији, по себи племенита, јер родољубива, но пут на који би нас ова струја нужно довести морала, тако је убитачан за сам народ, тако противан његовој ћуди и његовој традицији, да би онај део народа, који би га несрећом наступио, целој домовини проиграти могао, оно, што јој је удес и повест до данас оставила, исто повестно право и индивидуалитет њезин.

Ова тежња, мрзећи и презирући све што је противно у Хрватској и изван ње, готово је штетна за народ, када и у колико у страначкој слепости по што по то запречити настоји, да си у нашој домовини прокрчи пут, те да се опет консолидира, напредна, родољубива, реформаторска струја. Таковим настојањем ова струја помаже и подупире ону, пре означену, њој диаметрално противну струју, саборску већину.“ . . . .

. . . . Говорка се, — незнам, је ли пуна истина — да је г. Мразовић, изступивши већ пре из саборске већине, јавно довикнуо бившем си другу г. Мишкатовићу, да ће се њих двојица текар преко гроба опет састати моћи у једном колу.

Политички другови, какови у злу и добру бијаху ова двојица, нерастају се ради ситница, по макар ја предмет, на који се односи предлог г. Мразовића, несматрам ситницом, двојим ипак, да би се само ради тога растати могла овакова два друга, јер каро рекох et graviora passi sumus amici, а ова двојица остадоше ипак — у једном колу.

Чини ми с тога, да је уведење тога курса била ова дебела кап, с које се прелива препуна чаша стрпељивости. Чаша г. Мишкатовића у правилу је врло малена, по у назначеном правцу без дна, те се истом текућипом никад напунити, никад преапунити не може. Чаша стрпељивости г. Мразовића била је врло велика, но чини се, да јој није било већ пре порабе пробито дно. То дно сматрам ја успаваним и гњеченим, ал ипак неугњављеним родољубивим осећањем, које и залуђена родољуба након многих искуства напокон гони на груди мајке домовине, као што успавана ал необумрла детиња љубав и завремено изгубљена сина гони на груди родитеља му.“ . . .

. . . . „Списију ту поздрављам ја као повољан догађај, ако јој је мотив био родољубив, што ја мислим, и сврха родољубива, те ако се усљед оне списије неће народ само с тога раздвајати у две нове странке, да се међусобно страствено прогоне те таковим поступком народ недоведу до онога стања, ради којега је бивша опозиција г. 1873. положила оружје, те тим народу узроковала прошлих седам мршавих година, у којих је народ политички гладовао ради ужасне породице политичких и патриотичких крепости.

Надам се, да тога бити неће, надам се да ће они племениту родољуби саслушати молбу бана грофа Пејачевића т. ј. да ће се сложити на међану у обрану отачбинских права и интереса. Надам се, да ће се напоследку и угарски државници о том уверити, да је поузданији савезник задовољан, искрен и крепостан пријатељ, но лапце разкидајући роб ил пузљивац без уверења и наслопа у народу.

Пре него што закључим, само још ово. Тим што сам данас, после дуге станке опет јавно проговорио о политичким питањима, нисам се ставити хтео у редове политичких регулаша ниједне странке.

Но има у животу народа озбиљних згода, има и повреда народних, услед којих се и политички мртваци у свом гробу окрећу ил из тог гроба устају да се као дуси јаве народу, те га сете на његове дужности . . . . .“

ДОПИСИ.

Из бившег в. кикиндског диштрикта 23. јуна. У прошлом допису наговестисмо да ћемо коју о девојачком заводу, што га је пок. Кузман Рацковић опоруком завештао провборити и штадијум у ком се исто завештање усљед ускрслог приватног и народно-политичног интереса налази означити.

О животу завештача само толико навађамо да је дуже времена био врховни судац диштриктски да су за његова времена у укинутом диштрикту страначке страсти у највећој мери распаљене биле и најзад да је својом деспотичном природом бившем диштрикту доста сметње чинио — он је тако рећи за свога службовања дрмао диштриктом.

Својом опоруком од 25. јануара 1869. године ишао је на то, да народу својим имањем колико толико помогне, и тиме је у нечем погрешке, што их је починио, загладио — али је на жалост опоруку тако штилизовао, да су нашли наша браћа Мађари архимедову тачку, са које мисле прави значај и циљ заводу, што му завештач намену, одузети и својим путем покрстити. —

Ако се не варамо биће око десет година од како је завештач преминуо.

Тек што је очи склопио а рођаци незадовољни са опоруком, подигоше парницу ради уништења опоруке и тако се изродила дуготрајна парница, која је по нашој брзој процедури неколико година трајала, и најзад буду рођаци са својим тражбинама одбијени а завештање одржано.

Али по свршетку цивилне парнице наста́ше неприлике, што и дан данашњи спречавају остварење завода и како ствари стоје, бог свети зна када ће се последња воља завештачева испунити.

Завештач је, као што је горе наведено опоруком највећи део свога имања девојачком заводу завештао, а нешто је својим рођацима и послужиоцима оставио.

Завештач је свој завод овако крстио: „Опште полевно заведеније супруга Кузмана и Ане Рацкович.“ —

Овај је назив доста сакат и нејасан особито када се на ум узме побуда и циљ завештања. —

Циљ је да се у заводу као што у опоруци вели: „да заведеније ово женском полу посветим тако, да се у двема девојачким школама до четрдесет прости, обаче честити оцева, девојака у заведеније за две године приму, од који свака девојка јежегодно 25 фр. да добије, и тако за то време нужне за кућевну газдарицу и честиту матер науке да присвоји, како би својој деци од колевке добро улити и од зла сахранити могла“ а побуду завештању овако мотивује, наравно опет језиком старога кова: „искуством уверен да прост наш народ само зато у сујевјерију и убитачним обичајем морално и физично пропада, јер свештенством пренебрегнут, никаквог елементарног за живот наставлења участник не бива, но оба пола дивијаком подобно подрашћују.“ —

По овом се види да је завештач крвни непријатељ свештенству био, и да одговорност због моралне и материјалне пропасти нашег народа на њи сваљује, а у колико има у истом мотивовању истине, то сваки онај, који са народом живи може без сваког коментара оценити.

За извршиоце опоруке именовао је завештач г. Максу Лудајића и Ристу Рајковог, а за спомоћнике Александра Станојевића и Арона Удицког, а В. Кикиндско поглаварство и преставништво умолио је, да завод у заштиту узме; уједно наређује у предпоследњој тачци своје опоруке да имају извршиоци опоруке рачуне о приходу и расходу преставништву општине В. Кикиндске полагати. —

Још нам ваља споменути да су после завода опоруком горњом Арон Удицки и жена му Христина рођена Лудаић највише добили, а уједно и то додајемо да је завештач и кодицил опоруци оставио, по коме је завештач наредио, да оно, што по одбитку издатака на учитељице и питомице претече, Арону и Христини Удицки припада, но је томе додао да ако приход за завод недостане да се трошкови умале. —

У толико је опорука измењена. —

Има томе већ више година, како је цивилна парница, што ју рођаци водише, довршена — али за остварење завештачеве последње воље насташе две сметње, једна са обележјем приватног интереса, а друга са значајем народно-политичког интереса, и тако од успостављања завода још ни трага ни гласа. —

Приватан се интерес изглегао из кодицила а народно-политични из штиливовања саме опоруке са комуналним јавом. —

Као што је већ горе речено после универзалног насљедника — девојачког завода — Кузмана Рацковића понајвише је добио Арон и Христина Удицки а са кодицилом мисле сад споменути да су нешто права стекли и на оно; што је универзалном насљеднику завештано; наше политичне власти опет држе да с тога, што у целој опоруци о српском и Србину никаква спомена нема, да и завод не може бити друге природе до комуналне. — У таквој одећи приказаше више политичне власти почетком прошле године девојачки завод овдашњој политичној општини ставив јој два питања и то прво да ли би вољна била да се руковања са заводом прими а друго да ли пристаје и прима ли понуду именовани Арона и Христине Удицки, којим ови заводу у новцу 50.000 фор. а. вр. нуде и онда да сво имање, које је заводу намењено истима да припадне. —

Да из првог питања комуналан поветарац дува — ту је свакидање разјашњење излишно.

Оно је истина да у опоруци назив српски или Србин не окурише, али има тамо читав став относно сама побуда завештању најјаснији је доказ да је завод само Србима наменут. —

Завештач у својој опоруци завештање као што се из цитираног пасуса увиђа тиме мотивује, што је искусио да наш прост народ морално и физично само за то пропада, што га је свештенство сасма пренебрегло — наравно да има тому још и други небројени узрока — и да с тога треба ваљане матере изображавати а то све мисли постићи завештањем и оснивањем девојачког завода. —

Из овог се мотива јасно види да завештач са изразом „наш народ“ ни који други народ није мислио, до на свој српски народ из кога је поникао а са изразом „свештенством пренебрегнут“ није опет ни које друге свештенике могао мислити до српске православне свештенике тим пре, што је и сам Србин био, што је у таквом месту живио где је огромна већина Срба, што је обичаје и цео начин живота коренито само код свог народа могао уповнати и што је као православан само свештенике своје вере могао темељито сазнати — никако се пак не даје извести да је мислио такав завод, где би се и девојке друге народности могле примати и изображавати, не може се назив „наш народ“ на друге народности относити а још мање се може относити реч „свештенство“ кад о свом народу говори на католичког плебаноша, или ти на еванђеличког пастора а понајмање на израиљског раби-ја. —

По овоме би требало да је завод чисто конфесијоналне природе и по што је орган за руковање наши конфесијонални завода относно школа, наша црквено-школска општина; то њој без сваке сумње припада руковање са истим заводом, али по горњем се види интенција да више власти политично-административне сматрају завод као комуналан, јер њима се отвећ допада тумачење са начелом „тако хоћу“ као што то и при опоруци Саве Текелије учинише.

Осим тога у опоруци нема ни трага ни гласа о томе, ко ће са заводом руковати и тако је сасма природно и досљедно да се онаково руковање успостави, које интенцији и побуди завештачевој потпуно одговара — а да је по побуди и циљи, што је у опоруци означена, на руковање једино црквено-школска општина наша повлата о томе нема сумње.

Зашто није завештач у својој опоруци о руковању наредбу учинио, то се не може извесно тврдити, али доста је ако се наведе да је опорука прилично сакато штилизована, што се и отуд види, јер се такав завод као што га је оставник са својим старачким назорима замислио тешко даје подићи, но би се морао са садањим духом времена относно са начелима напредне педагогије у склад довести.

Ту су сакатост сад и употребили и у каквим смо приликама тешко да се неће завод у тумачењу „тако хоћу“ подићи. —

Политична се општина као што смо извештени у смислу конфесијоналном изјаснили а могла је то тим пре учинити, што је у опоруци општини само контрола и заштита намењена, али наши силом-тумачи понајвише из тог изводе да је политична општина позвана да рукује до чим по здравој лоћици сасма противно ревултира, јер коме се заштита и контрола намењује, том не може руковање и управа припасти.

Али уједно смо извештени да се политична општина особито са обзиром на садање околности изјаснила да у том случају, ако би тумачење виши политично-административни власти важило и међан одржало, руковање прима, те да по том буде од два зла мање а ми држимо и тог смо назора да при свем том остаје право рекламовања црквено-школској општини и да не треба скрштени руку гледати — само је закачаљка, што црквено-школске општине немамо, јер ма да је саборски одбор организовање скупштине одредио, закључак му опет вечити санак борави: с тога овим путем апелујемо на чланове саборског одбора да се заузети изволе не били једном тај закључак до поште приспео а не би сувишно било да се овдашње становништво на јавном збору поново саборском одбору пожали. —

Не будели ни онда лека тада држимо да друго деловање не остаје до да наш земаљски посланик на земаљском сабору целу ствар изнесе, нека се конштатује какве се незаконитости догађају и подржавају под уставном владом и при законом ујамченој самоуправи, јер видимо да околишење и ућуткивање и тако ништа не вреди.

Но да пређемо нашем предмету од ког смо се мало удалили и штовани читаоци нека извине, што смо нашу црквено-школску ствар у неколико речи уплели. —

Друго питање не би такође спадало у делокруг политичне општине, али наравно ту је већ као готов факт узета претпоставка да ће политична општина заводом руковати и управљати, јер иначе то питање не би ни имало смисла. —

У обзиру тог питања извештени смо да га је општина одбила относно није пристала на понуду, јер опоручилац није са кодицилом опозвао опоруку што се тиче девојачког завода, пошто је у истом Арону и Христини Удицки само оно остављено, што по одбитку издатака на учитељице и питомице преостане и тако је ту о приходу реч а не о капиталу; но при свем том неумесна је и безоснована понуда и због тога, што се са имањем, које је заводу намењено, не може потпун завод ни подићи а г. извршиоци опоруке ће допустити који су ако смо добро извештени, на понуду при расправи пристали да кућа, што је за завод остављена цели не одговара а општински мотив да се за 500000 ф. а. вр. оснивање завода садањем духу прикладно не може замислити такође стоји а још више стоји мотив да узев приходе за ови 10 година у обзир мора фонд већу своту репрезентовати и најзад да је у кодицилу интенција да само од прихода оно што по одбитку трошкова преостане припада именованом Арону и Христини Удицки.

Ето у таквом се штадијуму налази завештани завод као што се налазио када је завештан. —

До сада још никаква решења не добише од више власти. —

Пре но што још на неке ствари пређемо морамо политичну општину уповорити да су дужни извршиоци опоруке као такови и док су у њој о приходу и расходу рачуне полагати а као што смо извештени, тога до сада не беше — можно да су извршиоци опоруке о руковању другој којој власти рачуне поднели, но ми држимо да не би сувишно било када би општина своје право вршила, јер мислимо да мора већ прилично прихода бити тим пре, што се за остварење завода још ни један корак није учинио. —

Даљи развитак овог по културни напредак нашег места а тиме посредно и нашег народа важног предмета јавићемо у своје време, када се даља решења буду донела.

Да пређемо на другу ствар, што се на вел. кикиндско преставништво относи а то на преску парницу овог против уредника „G. Kikindaer Zeitung“-а. —

(Свршиће се.)

Из отвореног писма
д-ру Владану Ђорђевићу
уреднику „Отаџбине.“

Некадашњи команданат добровољачког кора ибарске војске, архимандрит Н. Дучић, написао је отворено писмо дру Вл. Ђорђевићу поводом његовог чланка у „Отаџбини“ под насловом: „На граници. Успомене из првог српско-турског рата.“ Арх. Дучић одговара у „отвореном писму“ уреднику „Отаџбине“, што овај омаловажавајућим начином и циничким тоном говори о првом српском рату за ослобођење и што га назива „новинарским ратом.“ Вели да ће стварно одговорити на „успомене“ начеоника санитетског одељења у министарству унутрашњих послова у спису, који сада довршује о борби добровољачког кора ибарске војске, а за сад му само овдаш одговара на места из „успомена,“ нарочито на онај званични телеграм“ о бој на Новој Вароши 26. јуна 1876. год., у ком се погрешно вели да „Нићифор Дучић у ма, што није са својом војском увео. Нову Варош, а Турцима придође помоћ од некуда (?!) па је напустио отете шанчеве, и улогорио се пред Новом Вароши.“ Из „отвореног писма“ дучићева саопштавамо ова значајнија места:

Ја одјељујем зрна од сламе и пљеве. И не бих ни по што хтио назвати његову „Отаџбину“ ни шпекулативном, ни ма каквим другим именом због циничких чланака у њој „успомене из првог српско-турског рата; као што г. доктор, начелник српског санитета назва српски велики и крвави рат за најсветију идеју — за ослобођење и уједињење српског народа — „новинарским ратом“!!! —?

Нека се радују пештански чивути, нека се веселе пештанске софте за овако секундирање писца чланака „успомене из првог српско-турског рата“ њиховијем грдњама, којима обасипаше и обасипљу српски рат и српски народ, који не уступа: ни јунаштвом, ни патриотизмом, ни човјечанским врлинама сразмјерно ни једноме народу!.....

Међу тијем нека ми је дозвољено, да још и ово скромно запитам: је ли се заклео начелник српског санитета, да с онаким ироничним тоном пише о српском рату? је ли се заклео начелник српског санитета, да назива српски јуначки и крвави рат „новинарским“?! — Српски рат, који је стануо саму Србију преко 20.000 мртвијех и рањенијех синова и милијуне дуката! — А, гдје су још големе жртве и српска крв потоком проливена: у Црној-гори, Херцеговини и Босни? —

Је ли на пошљетку и ђенерао Черњајев заслужио онаки епитет, какав му се дава у „Отаџбини“, којега су довела славенска осјећања, да помогне српском сродном народу на бојном пољу, колико је знао и могао? — Зар и Черњајев, као и сваки други ђенерао и командант, није могао погријешити? па још онда, кад му није остајало доста времена, да тачно позна српску земљу, српску војску, војничку спрему, српски дух, српске официре; па и непријатељску снагу. Зар је за исмијавање, ако је нехотично и учинио какву стратешку, или тактичну гријешку? Зар га и за то ваља грдити, кад се зна, да је искрено желио добра и рад о, колико је знао и могао радити у онијем приликама? —

Прије би се и с правом, г. докторе, могло за-

мјерити вама, који сте били у штабу ђенерала Черњајева..... што му нијесте помагали савјетима и обавјештавањем, ако сте опажали, као што сад пишете, да је чинио погрјешке и т. д.; то би сте били тијем учинили нашој домовини услугу, и не би сте се сада, може бити, тако иронично изражавали о њему! — ни српски рат називали „новинарским“!

Ко је дакле крив? гдје је савјест? гдје је истина и објективност?

И ја желим, и ја хоћу, г. докторе, да се говори и пише истина, и да се износе факта из српско-турског рата — онака, каква су; али се никад не бих сложио, да се исмијава, багателише и грди оно, што је за поштовање.....

С тога бих врло уљудно замолио г. доктора, начелника српског санитета и писца чланка „На граници“, — кад пише о српском рату, макар биле и „успомене из првог српско-турског рата“, који је поведен за српску велику идеју, за коју живи сваки прави српски патриот —, за ослобођење и уједињење српског народа; кад пише о српским борцима, који су пролијевали крв: за слободу, вјеру, кнеза и отачанство; да боље позна и проштудира факта; и да истину објективно износи пред читалачки свијет.

А, да се не служи: иронијом, сархастичношћу и грубим цинизмом ондје, гдје им нема мјеста, и гдје навалице вријеђају једну цијелу државу, један читав и јуначан народ, народ српски, којега сам и ја син и поријеклом Србин од како се населио на балкански полуотоок!

Ваљало би, г. докторе, да сте имали на уму, пишући те фамозне чланке, и то: кад се дирне у понос једнога читава народа, да се то не заборавља брзо ни лако. —

Народи мали, као год и велики, имају једнаку националну гордост, и они, што су мањи, могло би се рећи, да су саревњивији, и, да силније љубе своју домовину, и ни по што не гледају равнодушно, кад ју ко вријеђа и багателише!

Нови Сад 28. јуна. Саборски одбор сазван је за понедељак 30. јуна у Карловце.

— „Срп. нов.“ јављају, да су указом од 1. маја о. г. контрактуални и дијурнист-официри: коњички капетан II. класе Ђорђе Стојић, поручници: пешадијски Јован Рогожарски и Лазар Чизмић, артиљеријски Јосиф Шимунић и коњички Исидор Рићички, потпоручници: пешадијски Марко Васиљевић и Милан Мирић, артиљеријски Јован Хобиш и Мијаило М. Аћин, пешадијски Стеван Јакшић, Ђура Станић, Милан Јовин, Стеван Витас, Јанко Вукасовић, Стеван Влах, Никола Живковић, Ђорђе Богдановић и Ђура Радичанин, примљени за дејствителне официре, с истим чиновима и припадлежним им рангом.

НОВИЈЕ.

— Као што „Буд. Кор.“ јавља, 25. јуна била је у Бечу друга седница Аустро-угарске конференције, на којој је узет у претрес и одобрен пододборов нацрт о трговачком уговору са Србијом и о пограничном промету. Као што „Пол. Кор.“ дознаје, Србија очекује, да је бечки кабинет почетком јула позове у Беч на договор. За српске заступнике означени су: начеоник министарства Јовановић, управитељ царине Стефановић и секретар у министарству Башкалфић.

— Старој „Преси“ телеграфски јављају, да ће по повратку кнеза Милана, а то ће бити почетком августа, бити сазвана народна скупштина, да даде концесију за грађење железница. Стечај ће се скорим расписати. Министри финансије Јовановић и просвете Васиљевић јесу за руско друштво.

— „Пол. Кор.“ јављају из Београда, да новопазарски гувернер, Хасан-паша, није убијен, него само рањен и да је у Београд приспео да се лечи. Паша и кајмакам сенички узели су да управљају Новим Пазаром. Ејуб беј јавио је арбанашкој лиги за своје дело. Лига не само да му је дело одобрила, него му још уз то обећала сваку помоћ.

— Међународна комисија за реформе у јевропској Турској усвојила је једногласно организацију покрајинских управних већа. Већници ће се узимати од управних чиновника покрајинских, од муфтија, од главара црквених општина и осморица њих од ђенералног већа, које ће их само бирати.

— „Н. сл. Пр“. јављају 26. јуна из Лондона, да цариградске вести боље гласе. Вели се, да је Гошен султана приволео, да се махне мисли о отпору против берлинских одлука, јер то би било опасно по опстанак јевропске Турске. Вели се, да ће се Порта махнути и подбадања пограничног становништва на отпор и противљење. На против, енглеска влада има доказа, да се у Бугарској врло спремају за спојење с Источном Румилијом. За потоња два месеца знатно је повећан ратни прибор, што га је Русија у своје време при одласку из Бугарске преко границе пренела. Осим тога чини се спрема, да се на западној граници Бугарске усредсреди српска и бугарска војска, којој ће се придружити многи Руси. Та војска намењена је, да Аустро-Угарској не да, да прође кроз теснац међу Црном Гором и Србијом и да не заузме солунско-митровачку железницу. Јамачно ће пак бити, да се тим мерама намерава поспешити спојење Источне Румилије с Бугарском.

— Из Букурешта јављају „Пол. Кор.“, да су Куцовласи из Тесалије искали новчане помоћи од румунске владе, да би могли удесити отпор против сједињења с Грчком. Румунска влада одбила их. — Румунска влада нашла је за нужно, да учини неке предохрањиве војене мере, те стање пешадије повисила од 2 на 3 батаљона.

— Истом листу јављају из истог места по приватним цариградским вестима, да Турски званични кругови не верују, да ће силе посредовати у корист Грчке. Последња одлука портина била би, да колективну ноту узме на знање, задржавши си одговор; на последку би Грчкој повудила Кандију, знајући, да би се Енглеска том противила. Турска се непрестано оружа.

Разне белешке.

(Несрећа у овдашњем дунавском купатилу.) У петак после по дне купао се у овдашњем дунавском купатилу трговачки помоћник, Кунст, родом из оближње Каменице. Будући врло добар пливач, правио је „брануре“ у пливању и скакању у воду. Једном скочи са горњег „трамбулина“ и у скоку направи „бурцелбаум“, преметне се, но како га вода поклопи, никад га више не избаци на површину. По што се смели пливач дуго не покава, узбуне се гости, који су се купали и који су га видели, кад је скочио. Купалишно особље стане одмах пливача тражити, али све бадава, њега су дунавски вали прогутали. Утопљеник све до синоћ још није био нађен.

(Трсни ушенац.) Угарска влада наредила је, да се по целој земљи стручно прегледе виногради, да се види, где има трсног ушенца — — Phyloxera vastatrix — тог опаког утаманитеља винограда. До сад се зна, да те бубе има: у Панчеву на 800 до 1000 јутара винограда, у Францфелду на 50 јутара, Перу на 40 јутара, у Нађ-Кароју, Сатмару, Немету, Бекерсасу, Сендру на 40 јутара, у Вршцу, Таху, Тотфалу на 180 јутара.

(Кр. уг. табла) узела је 23. јуна у својој укупној седници у претрес одлуку судбена стола првог степена, по којој исти суд није хтео да прими некакав поднесак, који се тицао неке грунтовне ствари, није га хтео да прими, што није био написан мађарским, него словачким језиком. Кр. табла потврдила је одлуку првостепеног суда. Не каже се, да ли је дотични поднесак приватан или преко адвоката; ако је приватан, онда је одлука и првостепеног суда и кр. табле флагрантна повреда закона о народностима. Али да, — ко ће још тај закон поштовати!

(Јевстатије Рели,) грчки велетржац из Лондона, предао је грчком краљу Ђорђу 10.000 фуната стерлинга (100.000 фор.) прилога за мобилисање грчке војске. Евала таком родољубу. Такови људи, били које му драго народности, заслужују опште признање.

(У женском институту на Цетињу) био је 5. јуна годишњи испит. Ученице су, вели „Гл. Цр“., показале врло добар успех у свима предметима и кнез и кнегиња, који присуствоваху испиту, изразили су вредној управитељици, гђци Надежди Пацевићевој, као и целом учитељском особљу своје особито задовољство и признање.

(На писменом испиту о учитељској способности у Сомбору) имали су, као што тамошњи „Шк. л“. бележи кандитати и кандидаткиње да реше ове задаће, и то из српског језика: св. Сава, први просветитељ српски и његов рад за цркву, народ и књижевност српску; из математике: а) 1. јан. почне А. са 100 фор. неки посао; 1. марта придружи му се Б. 1. маја В. 1. септембра Г. а 1. новембра Д. На крају године деле добит на једнако. Колико су били уложили, Б. В. Г. и Д? — б) Колико камата донесу 395 ф. по $3\frac{1}{2}$% за 3 године и 4 месеца? — в) Колики је притисак стуба од камена пешчара на његову подлогу, кад је висина тог стуба 9.6 м., а његов пречник 09. м. (Спец. теж. пешчара 2.335.)?

(Главни надворник српских школа,) др. Ђ. Натошевић, бавиће се поради испита о учитељској способности у Сомбору, присуствовао је, као што „Шк. л“. јавља, и годишњим испитима у основним школама и походио је и вишу дев. школу.

(Опорука руске царице.) „В. Абдп.“ јавља, да је царица оставила двор Ливадију у Криму великом кнезу наследнику, а двор Илионку код Москве великом кнезу Срђу, но ипак истом по очевој смрти. Красан дворац Александрију добио је још пре царевић. Скупоцени диаманти имаду се поделити међу великом кнегињом Марijом Александровном (вел. војводкињом единбуршком,) цесаревном и великом кнегињом Марijом Павловном. Будућим својим снахама, супругама наиме неожењених још трију млађих великих кнезова, одредила је царица такође део драгоцености, а није заборавила ни своју унучад. Диаманти, које је царица донела као мираз, повратиће се у Дармштат. Извршење опоруке поверила је великом кнезу Николи, министру царске куће грофу Адлербергу и свом тајнику, тајном саветнику Маурицу. Ова тројица раде већ дуго, да све ствари спреме и разреде у девет дворана и соба у зимској палати. Једна дворана пуна је скупоцених ваза од малакита, јасписа, мрамора, порцелана итд. По другим столовима разређени су диаманти и друго драгоцено камење. Међу одећом има више прекрасних и скупоцених одора од баршуна, извезених златом и бисером. Слика је оставила царица такођер много, а међу њима неколике од најзнаменитијих сликара. Слугама је одредила читаву плату до смрти, а верну своју дворкињу, гђу Макушину, обдарила је управо царски.

(Краљ и песник.) Краљ енглески Карло II. рече једном у шали слепоме песнику Милтну: „Вас је бог слепоћом каштиговао, што сте против мога оца онако оштро писали.“ — „Кад би то била божја каштига“, одговори Милтн, „онда је и то божја каштига, што је ваш отац главу изгубио.“ (Карлу I., оцу му, одсекли су г. 1649. главу, као издајици, тирану и убици.)

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ.

Почетком јула одпочиње нова четврт за оне поштоване претплатнике, који су само до пола године претплатили. Учтиво их овим опомињемо за раније, да изволе настојати око поновљења претплате.

Лист се без готове претплате неће моћи никоме слати, за то умољавамо поштоване претплатнике, да претплату за времена, и то најбоље путем поштанских упутница, послати изволе, како би се лист без прекидања одправљати могао. Наруџбине без новаца неће се моћи уважити.

Претплата, огласи, као и наплате за то, нека се изволе упутити на администрацију „Заставе“, а само дописи и остало, што се односи на уређење листа, нека се изволи слати уредништву „Заставе“.

Умољавамо пријатеље листа, да не пожале труда, поштоване сународнике, који би листа држати могли, побуђивати на претплату листа.

„Застава“ излази четир пута преко недеље.

Претплата остаје за аустро-угарску монархију, српске државе и покрајине:

На целу годину	14 ф.	— или	35	дин.
На по године	7 „	„	$17\frac{1}{2}$	„
На четврт године	3 „ 50	„	9	„
На месец дана	1 „ 20	„	3	„

За остале земље и то: за Немачку годишње 18 ф., за Швајцарску, Романију, Русију, Италију и Бугарску 20 ф., а за Француску и Америку 24 ф., или сразмерно на четврт године.

У Новом Саду 15. јуна 1880.

Власништво и уредништво „Заставе.“

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ.

У Београду је изашла нова књига

СОЦИЈАЛИЗАМ

и

радничко питање.

Превео С. П. Б.

Цена 50 н.

Пошто је у нашој књижевности ово једина књига, у којој је посве објективним разлозима најочигледније доказано, да је социјализам и његова доктрина проста утопија; можемо је најтоплије препоручити нашој читалачкој публици.

Наручиоцима на више дајемо 20 проц.

У Аустро-Угарској може се добити једино у

КЊИЖАРИ

ЛУКЕ ЈОЦИЋА и др. у Н. Саду.

С поштовањем

С. П. Б.

ЗАНИМЉИВО ВЕЧЕ

у

„СРПСКОЈ ЧИТАОНИЦИ“ У НОВОМЕ САДУ

Дечаци

из вршачког васпитног завода

има их преко 30, путујући за време одмора,

даваће у недељу на Петров-дан

под надзором свога професора

КОНЦЕРАТ.

Штована публика позива се овим, да изволи то вече доћи у читаоничку башту.

Игњат Смолницки

угоститељ „Срп. читаонице“.

ТРГОВИНА И ПРОМЕТ.

...шев Будим-Пешта, 24. јуна. И усљед знатно палих житних цена на овдашњој пијаци није могла трговина јачим обртом да оживи. Потреба месна још једнако скучена а падање цена и на страним пијацама, поред, као што се види, довољно робе до нове хране која је свуда мање више ове године добро понела, не дају за сада да се житарска трговина као што би се желело развије.

Почетком ове недеље нешто се трговина овде учврстила а цене су према томе нешто и поскочиле. Понуде беше врло мало а купци беху за рад расположенији.

Термин — жито за јесен је данас са 15 нов. скочило

Продато је готово робе: жита: потиска 78.8 к° по ф. 11.40 бачка 75 к° по ф. 11.25 банатска 73 5 к° по ф. 10.50 све на три месеца. Ражи по ф. 9.75 и ф.85 за готово.

Цене осташе: Узанц, жито за јесен ф. 10 05—10.10. Зоб за јесен ф. 5.60—5.65. Кукуруз за јули август ф. 7.—7.05 Репица за август септембар ф. $12.\frac{7}{8}$—13.

Шљиварској радњи претстоји као што се види ове јесени јак и жив обрт извожењем робе за Француску и Ческу. Но како француска шљиве радије у цакове узима већ за то, што је не сразмерност царине на робу у бурадима према шљивама у цакови, те бих за продуценте од користи било да према досадашњем руковању ове године обратно поступају, те шљива више у цакови него ли, као до сада, у бурадима спреме.

Ожалошћеним срцем јављамо тужну вест свима сродницима, пријатељима и знанцима на страни, да је наш мили син односно брат, девер и стриц

АЛЕКСАНДАР АРСЕНОВИЋ

трговачки спомоћник

18. јуна т. г. у 26. години након дужег боловања од убитачне грудне болести умро. Лака му црна земља била!

Отац: **Теофило Болта Арсеновић.**
Мати: **Христина Арсеновић.**
Браћа: **Јован Арсеновић**, ципелар. **Стеван Арсеновић**, учитељ.

БЕРГМАНОВ САПУН ПРОТИВ ПЕГА

одстрањује подпуно сваковрсне пеге. Комад 45 новч. у апотеци М. Максимовића у Н. Саду.

Курс бечке берзе 28. јуна (10. јула).

5% металица	73.—
5% народног зајма	73.75
Аустријска златна рента	86 75
Угарска златна рента	110.45
Сребро	—.—
Ц. кр. дукати	5.54
Наполеондори	9.34
Немачке марке	57.70

ОГЛАСИ.

ОГЛАС ДРАЖБЕ.

Од стране господарственог уреда Петроварадинске имовне обћине даје се на знање, да ће се ради извајмљења права ватања пијавица у барама поменуте имовне обћине на једну или више година 9. августа 1880. код господарственог уреда у Митровици у 9 сати пре подне јавна дражба са писменим понудама одржавати.

Понуде мораду до почетка дражбе предане и са 5% од понуђене своте као жаобине у готовом новцу или у ценбеним папирима по банковној вредности провиђене бити.

Досталац имаће половицу једно годишње најамне своте као јамчевину уплатити односно жаобину до те своте попунити.

Митровица 7. јула 1880.

1—3 **Господарствени Уред.**

Златар.

Доленодписани усуђујем се своју златарску радњу препоручити. Ја сам у **српској православној цркви у Ст. Бечеју позлатио темпло** и остале нужне предмете. Примам дакле како црквене послове за позлату, тако и оквире од огледала и икона а и друге ствари, које сам кадар тако вешто да израдим, да и саме старе ствари, поново позлаћене не разликују се ни најмање од нових.

Јован Штуп.

златар из Беча.

Станује у ћурћиској улици у кући г. Георгија Јовановића. 1—1

КЊИЖАРА

ЛУКЕ ЈОЦИЋА и ДР. У НОВОМ САДУ

треба два практиканта или шегрта. 1—3

Помодно-мануфактурна трговина

ПЕТРА БОШЊАКОВИЋА

код „златног сунца“ у Новом Саду

потребује једног солидног млађег помоћника, једног практиканта или шегрта. 1—1.

ФАБРИКА ЗА СОДУ-ВОДУ.

Част ми је поштованој публици обзнанити, да сам установио

„ФАБРИКУ ЗА СОДУ-ВОДУ“

по најновијем француском строју.

Осим **соде-воде** производићу још и **сода-воду** са воћним соковима.

Погледом на то да правим **сода-воду по најновијем начину**, даље и на то, да је сода-вода **пријатно пиће** што **лади** и **оживљава** а осим тога **јако утиче на то да стомак јела боље свари**, надам се што већем одзиву од стране поштоване публике, а ја ћу се трудити да исту свагда најбоље задовољим.

У Новоме Саду месеца јуна 1880.

С високопоштовањем

3—6 **Д. Кода.**

Мануфактурна радња

А. В. ЈОВАНОВИЋА

у Белој Цркви

потребује једног од старији вешти спомоћника који одма ступити може. 2—3

ПРОДАЈА КУЋЕ

кућа у чивутском сокаку под бр. 651. ћошак од militарског депова преко пута, која годишње кирију 1200 носи продаје се из слободне руке.

Условија могу се довнати код господара Јована Рајта у месту. 3—3

Продаја горени дрва 3—4

С. Милутиновић и синови у Панчеву продају код горње јагерске капије (Војловичка шума) исто тако код Старчевачка ђерма и код доњи дрвара налазећа се дрва по више стављеној цени.

1 мет. фат растови цепаница	I.	квалитета	8 ф.
1 мет. фат брестови	„ I.	„	9 ф.
1 мет. фат церови	„ I.	„	10 ф.
1 мет. фат мешовити обли дрва			8 ф.

Одговорни уредник др. Милан Ђорђевић.

Српска народна задружна штампарија.